

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор Державної освітньої
установи «Навчально-методичний
центр з питань якості освіти»

Віктор МЕЛЬНИК
2023 року

ПОГОДЖЕНО
Голова державної служби
якості освіти України

Руслан ГУРАК
2023 року

ПРОГРАМА
підвищення кваліфікації педагогічних працівників
«Підготовка експертів до оцінювання професійних компетентностей
вчителів початкових класів під час сертифікації-2023»

Київ 2023

Розробники програми	<p><i>Якименко О.В.</i>, перший заступник Голови Державної служби якості освіти України, кандидат економічних наук</p> <p><i>Величко Н.О.</i>, виконуюча обов'язки заступника директора департаменту акредитації та моніторингу – начальник відділу освітніх програм Державної служби якості освіти України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник</p> <p><i>Кардаш Н.В.</i>, головний спеціаліст відділу освітніх програм департаменту акредитації та моніторингу Державної служби якості освіти України, кандидат педагогічних наук, доцент</p> <p><i>Кишинська А.В.</i>, головний спеціаліст відділу освітніх програм департаменту акредитації та моніторингу Державної служби якості освіти України, кандидат психологічних наук</p> <p><i>Семенова О.В.</i>, головний спеціаліст відділу освітніх програм департаменту акредитації та моніторингу Державної служби якості освіти України, кандидат історичних наук</p> <p><i>Тимейчук А.Л.</i>, головний спеціаліст відділу освітніх програм департаменту акредитації та моніторингу Державної служби якості освіти України</p>
Цільова група	Педагогічні, науково-педагогічні працівники закладів освіти з досвідом роботи в початковій школі не менше ніж п'ять років
Обсяг програми	30 год./ 1 кред. ЄКТС
Форма підвищення кваліфікації	Дистанційна
Мета	Формування єдиного підходу до оцінювання професійних компетентностей вчителя початкових класів

Завдання	<p>1. Ознайомлення з історією сертифікації в Україні.</p> <p>2. Формування уявлень про місію експерта, його роль та повноваження.</p> <p>3. Ознайомлення з Методикою експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації у 2023 році.</p> <p>4. Формування умінь об'єктивного оцінювання професійних компетентностей вчителя початкових класів.</p> <p>5. Формування навичок заповнення форми експертного висновку (в електронному та паперовому форматах).</p>
Напрями	<p>Правовий, психологічний, педагогічні технології, інформаційно-цифрові технології.</p>
Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться	<p>Загальні компетентності:</p> <ul style="list-style-type: none"> - здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня (соціальна компетентність); - здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, мотивування педагогів до досягнення спільної мети (лідерська компетентність). <p>Професійні компетентності:</p> <p>Мовно-комунікативна, предметно-методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, прогностична, організаційна, інноваційна, рефлексивна, компетентність педагогічного партнерства, здатність до навчання упродовж життя.</p>
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> - знання: історії та нормативно-правової бази сертифікації педагогічних працівників в Україні; методики оцінювання професійних компетентностей учасника сертифікації у 2023 році; елементів конфліктології; - знання шкали оцінювання професійних компетентностей учасника сертифікації та уміння практично її застосовувати; - формування єдиного розуміння змісту критеріїв та показників професійних компетентностей вчителя початкових класів; - уміння здійснювати об'єктивне експертне оцінювання професійних компетентностей

	вчителя початкових класів; аналізувати та узагальнювати отримані дані; заповнювати робочу документацію експертів та форму експертного висновку; - розуміння суті термінів «сертифікація», «експерт», «координатор», «компетентність», «критерій», «показник», «шкала оцінювання» та оперування ними.
Документ, що видається за результатами підвищення кваліфікації	Сертифікат

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Модуль 1 ФІЛОСОФІЯ СЕРТИФІКАЦІЇ

Тема 1.1. Основи сертифікації

Поняття сертифікації. Світові стандарти і практики оцінювання професійних компетентностей вчителя. (в кінець) Історія сертифікації педагогічних працівників в Україні. Нормативно-правова база сертифікації педагогічних працівників в Україні.

Тема 1.2. Процедура сертифікації в Україні

Етапи сертифікації та суб'єкти їх забезпечення. Поняття порогового балу. Створення та склад комісії з визначення порогового балу. Інформація про сертифікат у Єдиній державній електронній базі з питань освіти. Наслідки успішного та неуспішного проходження сертифікації.

Залучення сертифікованих вчителів до системи забезпечення якості освіти в Україні.

Самостійна робота: опрацювання Положення про сертифікацію педагогічних працівників.

Тема 1.3. Місія експерта в сертифікації

Роль та місія експерта у сертифікації, його професійний імідж. Вимоги до експертів. Вплив особистісно-ділових та професійних якостей експерта на об'єктивний результат сертифікації. Повноваження експертів та формування експертних груп. Етичні принципи та норми роботи експертів.

Елементи конфліктології під час вивчення практичного досвіду учасника сертифікації.

Самостійна робота: самоаналіз психологічної готовності до роботи в команді (тестування «Здатність до командної роботи», «Імпульсивність», «Концентрація уваги»).

Модуль 2

ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Тема 2.1. Професійний стандарт як основа оцінювання професійних компетентностей вчителя під час сертифікації

Концептуальні засади НУШ та Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Трудові функції вчителя. Загальні і професійні компетентності вчителя.

Вимоги НУШ до професійної діяльності вчителя. Професійний стандарт як інструмент планування індивідуальної траєкторії професійного розвитку вчителя.

Самостійна робота: опрацювання професійного стандарту, аналіз трудових функцій вчителя початкових класів за педагогічними категоріями.

Тема 2.2. Професійні компетентності вчителя початкових класів

Професійні компетентності вчителя початкових класів у Методиці експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації: критерії, показники. Змістове наповнення професійних компетентностей вчителя початкових класів: 1) мовно-комунікативна компетентність; 2) предметно-методична компетентність; 3) інформаційно-цифрова компетентність; 4) психологічна компетентність; 5) емоційно-етична компетентність; 6) компетентність педагогічного партнерства; 7) інклюзивна компетентність; 8) здоров'язбережувальна компетентність; 9) проєктувальна компетентність; 10) прогностична компетентність; 11) організаційна компетентність; 12) оцінювально-аналітична компетентність; 13) інноваційна компетентність; 14) здатність до навчання впродовж життя; 15) рефлексивна компетентність.

Самостійна робота: аналіз професійних компетентностей, їх критеріїв та показників (на основі перегляду відеозапису навчального заняття).

Модуль 3

ВИВЧЕННЯ ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ РОБОТИ УЧАСНИКІВ СЕРТИФІКАЦІЇ У 2023 РОЦІ

Тема 3.1. Особливості третього етапу сертифікації у 2023 році

Методика експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації: організаційні особливості у 2023 році; методи збирання інформації – спостереження за навчальними заняттями, аналіз самопрезентації, спостереження за самоаналізом проведеного заняття, інтерв'ю; шкала оцінювання критеріїв професійних компетентностей учасника сертифікації.

Суб'єкти забезпечення третього етапу сертифікації: організаційний координатор, технічний координатор, експертна група/експерти, їхня роль, повноваження, взаємодія з іншими суб'єктами. Дії експертів під час виникнення надзвичайних обставин, складання актів.

Самостійна робота: опрацювання методики експертного оцінювання професійних компетентностей учасника сертифікації. Дати відповіді на питання для самоконтролю.

Тема 3.2. Робоча документація експертів

Робоча документація експертів та особливості її заповнення:

робоча таблиця вивчення практичного досвіду роботи учасника сертифікації (умовні позначення прояву/реалізації кожного показника);

таблиця експертного оцінювання професійних компетентностей учасника сертифікації (переведення умовних позначень прояву/реалізації кожного показника в бали за критерій, формула обрахунку балів за кожен професійну компетентність).

Самостійна робота: заповнення робочої таблиці вивчення практичного досвіду роботи учасника сертифікації за результатами перегляду та аналізу відеозапису навчального заняття, його самоаналізу, самопрезентації, та інтерв'ю. Заповнення таблиці експертного оцінювання професійних компетентностей учасника сертифікації з використанням формули обрахунку балів за кожен професійну компетентність.

Тема 3.3. Експертний висновок

Форми експертного висновку. Особливості заповнення форми експертного висновку, електронний цифровий підпис фізичної особи. Методичні рекомендації щодо заповнення форми експертного висновку.

Підведення підсумків та рефлексія з учасником сертифікації.

Самостійна робота: отримання електронного цифрового підпису для фізичної особи. Заповнення експертного висновку з накладанням електронного цифрового підпису та його надсилання.

Підсумкове тестування

ОРІЄНТОВНИЙ РОЗПОДІЛ ГОДИН ЗА ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ

№	Назва модулю та тем	Кількість годин		
		Лекції	Самостійна робота	Усього
1.	Філософія сертифікації			
1.1.	Основи сертифікації	2	-	2
1.2.	Процедура сертифікації в Україні	2	2	4
1.3.	Місія експерта у сертифікації	2	1	3
		6	3	9
2.	Професійні компетентності вчителя початкових класів			
2.1.	Професійний стандарт як основа оцінювання професійних компетентностей вчителя під час сертифікації	2	1	3
2.2.	Професійні компетентності вчителя початкових класів	4	2	6
		6	3	9
3.	Вивчення практичного досвіду роботи учасників сертифікації у 2023 році			
3.1.	Особливості третього етапу сертифікації у 2023 році	3	4	7

3.2.	Робоча документація експертів	2	1	3
3.3.	Експертний висновок	1	1	2
		6	6	12
	Підсумкове тестування	-	-	1
	Усього	18	12	30

Розподіл годин за видами діяльності має орієнтовний характер; послідовність і кількість годин на вивчення окремих тем може змінюватися у межах часу, передбаченого Програмою, з урахуванням потреб педагогічних та науково-педагогічних працівників тощо.

Вибір форм організації освітнього процесу, методів і засобів навчання здійснює суб'єкт підвищення кваліфікації для досягнення результатів навчання, визначених Програмою.

Система та критерії оцінювання результатів навчання педагогічних та науково-педагогічних працівників визначаються суб'єктом підвищення кваліфікації.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти

1. Закон України «Про освіту».
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту».
3. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».
4. Закон України «Про запобігання корупції».
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах».
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1190 «Про затвердження Положення про сертифікацію педагогічних працівників».
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників».
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року».
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1018-р. «Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року».
10. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 р. № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 р. за № 703/23235.

11. Наказ Міністерства освіти і науки України від 23 квітня 2018 р. № 414 «Про затвердження Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 11 травня 2018 р. за № 582/32034.
12. Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 червня 2018 р. № 609 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти».
13. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 липня 2018 р. № 776 «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти».
14. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25 червня 2018 р. № 676 «Про затвердження Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 11 вересня 2018 р. за № 1028/32480.
15. Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 жовтня 2018 р. № 1047 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами».
16. Наказ Міністерства освіти і науки України від 23 квітня 2019 р. № 536 «Про затвердження Положення про інституційну форму здобуття загальної середньої освіти», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 22 травня 2019 р. за № 547/33518.
17. Наказ Міністерства освіти і науки України від 18 жовтня 2019 р. № 1313 «Деякі питання організації та проведення супервізії».
18. Наказ Міністерства освіти і науки України від 29 квітня 2020 р. № 574 «Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 07 травня 2020 р. за № 410/34693.
19. Наказ Міністерства освіти і науки України від 8 вересня 2020 р. № 1115 «Деякі питання дистанційного навчання», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 28 вересня 2020 р. за № 941/35224.
20. Наказ Міністерства освіти і науки України від 30 листопада 2020 р. № 1480 «Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти».
21. Наказ Міністерства освіти і науки України від 8 вересня 2020 р. № 1115 «Деякі питання дистанційного навчання», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 28 вересня 2020 р. за № 941/35224.
22. Наказ Міністерства освіти і науки України від 30 листопада 2020 р. № 1480 «Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти».
23. Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.09.2022 № 805 «Про затвердження Положення про атестацію педагогічних працівників».

24. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 січня 2023 р. № 35 «Про деякі питання проведення сертифікації педагогічних працівників у 2023 році».
25. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23 грудня 2020 р. № 2136 «Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)».
26. Наказ Державної служби якості освіти України від 21 лютого 2023 р. № 01-10/32 «Про внесення змін до методики експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації».

Література

27. Андрощук І. М. Управління мотивацією професійного розвитку педагогів в умовах регіональної системи післядипломної педагогічної освіти. *Педагогічний альманах*. 2013. Вип. 20. С. 183–188.
28. Андрощук І., Калюжна Т. Розвиток професійної компетентності дорослих осіб в умовах формальної та неформальної освіти. *Професійна і неперервна освіта / Edukacja zawodowa i ustawiczna / Professional and lifelong education*. Варшава, 2019. № 4. С. 261–277.
29. Андрощук І.М. Підвищення кваліфікації слухачів у закладах післядипломної педагогічної освіти в умовах сталого розвитку інформаційного суспільства. I Міжнародний науково-практичний WEB-форум «Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя». Харків. 26 – 28 березня 2019 р. С. 147–149.
30. Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О. А. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти: навч.-метод. посіб. Київ: ФОП Нічога С. О, 2020.196 с.
31. Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ»/В. Пономаренко та ін. Київ: Алатон, 2020. 64 с.
32. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ: Державна служба якості освіти, 2019. 240 с.
33. Величко Н. Сертифікація – шлях сміливих учителів. *Освіта України*. № 42–43, 31 жовтня 2022 р.
34. Величко Н., Кишинська А., Семенова О. Сертифікація від А до Я: що має знати завуч, щоб підготувати педагогів. *Заступник директора школи*. 12 грудня 2022 р. С. 22 – 29.
35. Громовий В. В. Самооцінювання якості роботи закладу загальної середньої освіти. Київ, 2019. 86 с.
36. Дятленко Н.М., Софій Н.З., Мартинчук О.В., Найда Ю.М. Асистент вчителя в інклюзивному класі: навч.-метод. посіб./заг.ред. М. Ф. Войцехівського. Київ: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 172 с.
37. Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренерів: навч.-метод. посіб. Київ, 2018. 174 с.

38. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт.: М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін.; Український центр оцінювання якості освіти. Київ: УЦОЯО, 2019. 439 с.
39. Олешко П. С., Андрощук І.М., Оксенюк І.Л. Використання електронного освітнього ресурсу для організації самостійної роботи слухачів у закладі післядипломної педагогічної освіти зі змішаною формою навчання. *Технологія змішаного навчання в системі відкритої післядипломної освіти*: підручник / за заг. ред. В. В. Олійника, ред. кол.: С. П. Касьян, Л. Л. Ляхоцька, Л. В. Бондаренко, ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти». Київ, 2019. С. 132 – 145.
40. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ: 2018. 252 с.
41. Панок В. Г. Прикладна психологія. Теоретичні проблеми: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2017. 188 с.
42. Панченко Г. Д., Шевченко А. Ф. Інформаційно-освітнє середовище в професійній підготовці вчителя. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 11. С. 69–81.
43. Пасі Салберг. Фінські уроки 2.0: Чого може навчитися світ з освітніх змін у Фінляндії / пер. з англ. А. Р. Шиян; наук. ред. Р. Б. Пиян. Харків: Вид-во «Ранок», 2017. 240 с.
44. Соловйова О. Д., Дубровська Є. В. Організація роботи з розв'язання проблем насильства в загальноосвітньому навчальному закладі: методичні рекомендації. Київ: 2016. 81 с.
45. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами: метод, посіб. / за заг. ред. Н.З. Софій. Київ: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 66 с.
46. Універсальний дизайн в освіті: посіб. / за заг. ред. Н.З. Софій. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 76 с.
47. Що учні знають та вміють робити: Міжнародний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 (переклад українською мовою) / переклад.: Ларіна Т. В.; Український центр оцінювання якості освіти. Київ: УЦОЯО, 2019. 324 с.

Електронні ресурси:

1. Булінг в учительській: як розпізнати і запобігти. URL: <https://nus.org.ua/articles/buling-v-uchytelskij-yak-rozpoznaty-i-zapobigty/>.
2. Від керівника до лідера: практичні поради для директорів шкіл та керівників відділів освіти: посібник. URL: https://issuu.com/polinagoch/docs/edadvices_prosvit_mf_final/s/10128553.
3. Гурак Руслан. Сертифікація вчителів може перейти в садочки, базову та профільну школи. URL: <https://nus.org.ua/news/sertyfikatsiya-vchyteliv-mozhe-perejty-v-sadochky-bazovu-ta-profilnu-shkoly/>.
4. Гурак Руслан: Сертифікація педпрацівників – місія якісних змін у системі освіти. URL: <http://osvita.ua/school/teacher->

- certification/88318/?fbclid=IwAR2KOoidqmLLgQK0o5mO6X8Ju2HduHBD-NweJ459OUe4xF4ONMhvUmufPg0
5. Гурак Руслан: 82% вчителів успішно пройшли сертифікацію. URL: <https://old.sqe.gov.ua/index.php/uk-ua/hovyny/942-ruslan-hurak-82protsent-vchyteliv-u>.
 6. Інклюзивне навчання: інформаційний посіб. для вчителів ЗЗСО /упор.: Наталія Софій, Юлія Найда. Київ, 2019. URL: http://www.jointaid.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/School_inclusive_education_brochure-2019.pdf.
 7. Моніторинг НУШ: результати та рекомендації (перший етап 2019–2020). URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/34103/1/NUSH_monitorynh_7.08_2.pdf.
 8. Бабко Т. М., Банах О. В., Вознюк А. В., Коломоєць Г. А., Кудрик Л. Г., Мельник О. М. Нова українська школа: організація взаємодії з батьками учнів: навч.-метод. посіб. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. 208 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyku/dlya-pedpraysivnykiv/Metod-Babko.pdf>.
 9. Онлайн-платформи та програми для перевірки тексту на плагіат. URL: <http://osvita.ua/vnz/76907>.
 10. Особистий бренд вчителя: що це і як його створити. URL: <https://nus.org.ua/articles/osobystyj-brend-vchytelya-shho-tse-i-yak-yogo-stvoryty/>.
 11. Профіль інклюзивних вчителів: що вони мають знати та вміти. URL: <https://nus.org.ua/articles/profil-inklyuzyvnyh-uchyteliv-shho-vony-mayut-znaty-ta-vmity/>.
 12. Спільне викладання в інклюзивному класі: метод, матеріали / укладач: Софій Н. З. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Пляєди», 2015. 70 с. URL: <http://ussf.kiev.ua/ieeditions/287/1/>.
 13. Супервізія: професійна підтримка і професійний розвиток педагогів: порадник для супервізорів (наставників). URL: <http://www.ussf.kiev.ua/images/news/2019.09.18/%D0%A1%D1%83%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B2%D1%96%D0%B7%D1%96%D1%8F.pdf>.
 14. Три мети професійного стандарту вчителя – пояснює Лілія Гриневич /Сайт: «Нова українська школа». URL: <https://nus.org.ua/news/try-mety-profesijnogo-standartu-vchytelya-poyasnyuye-liliya-grynevych/>.
 15. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentacia-Roman-Stesichin.pdf>.
 16. Як вчителю не стати жертвою булінгу. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-vchytelyu-ne-staty-zhertvoyu-bulingu/>.
 17. Як вчителю підвищити кваліфікацію поза ІППО – механізм. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-vchytelyu-pidvyshhyty-kvalifikatsiyu-poza-ippo-mehanizm/>.

